

Микола Ярошенко, Людмила Гудзь

Англійські запозичення в українській мові XIX - XX століть

Зміст статті – короткий аналіз і етимологічна та семантична класифікація деяких англіцизмів, що потрапили в українську мову у 19 – 20 століттях і дають уявлення про загальні тенденції проникнення англійських запозичень до українського лексикону.

The article is dedicated to the analysis and classification of English borrowings that came to the Ukrainian language in the 19 – 20th centuries and give an idea of general tendencies of penetration of English words to Ukrainian lexicon.

Термін „запозичення” означає процес надходження та засвоєння іншомовних слів внаслідок різних соціальних причин, а саме: війни, торгівлі, подорожей, технічного співробітництва, культурних зв'язків тощо. Лексичні відповідності означають пари різномовних лексичних одиниць, між якими існують певні генетичні, фонетичні і семантичні зв'язки. Як показують численні дослідження (Секирин В.П., 1964; Адамчик М.І., 2002; Корунець І.В., 2003 та ін.), кількість відповідей в англійській та українській мовах за словниками складає біля 6870 одиниць – цифра досить вражаюча.

Оскільки процес запозичення є властивим для кожної мови і не менш значущим для лексичного складу української мови, ця тема завжди розглядалася як важлива і актуальна. Вона має достатньо матеріалу для дослідження, але ще далеко не вичерпана.

Мета повідомлення – аналіз і класифікація деяких англіцизмів, що потрапили в українську мову у XIX - XX століттях і дають уявлення про загальні тенденції проникнення англійських запозичень до українського лексикону.

Англійські запозичення типу лідер, мітинг, футбол, бокс, тунель, плед тощо проникають до української лексики, починаючи з початку XIX століття. Досліджуючи англіцизми зазначеного періоду, ми користувались академічним виданням – Словником іншомовних слів (СІС) за редакцією академіка О. С. Мельничука [Мельничук, 1985] і не розглядали пізніші запозичення.

За нашими підрахунками СІС містить 16 680 іншомовних слів в українській літературній мові. Серед них ми виявили 1 086 лексичних одиниць англійського походження, що складає 6,5% від усієї іншомовної лексики [4, с. 4-5]. Англійські запозичення подамо за літерами української абетки у такій таблиці:

Літера	Всього іншомовних слів	Серед них - англіцизмів	У %
А	1 724	21	1,2
Б	864	121	14
В	415	44	10,6

Г	1 287	45	3,5
Д	975	86	8,8
Е	903	24	3
Є	20	1	5
Ж	47	2	4,25
З	73	0	0
І	586	17	2,9
Й	9	1	11,1
К	1 807	128	7,08
Л	506	45	8,9
М	1 153	54	4,7
Н	378	13	3,44
О	398	12	3
П	1 433	86	6
Р	709	59	8,32
С	1 172	127	10,8
Т	848	83	9,8
У	110	6	5,45
Ф	670	57	8,5
Х	197	16	8,12
Ц	179	2	1,12
Ч	36	10	27,8
Ш	234	22	9,4
Ю	25	1	4
Я	22	3	13,6
Разом	16 680	1086	6,5

Як видно з таблиці, найбільшу кількість англійських запозичень становлять лексеми на літеру К, але вони складають лише 7,08 %. Отож, перше місце посідають англіцизми на літеру Ч (чартер, чартизм, чек, чемпіон, чіпси тощо). Їх лише 10, але це складає 27,8 %. На другому місці – англійські запозичення на букву Б (бант, бампер, біхевіоризм, бройлер, брифінг тощо). Це – 14% від загальної кількості іншомовних слів. Третє місце має літера Я (янки, ярд, яхт-клуб).

Крім того, нами здійснено дослідження стосовно походження і структури англіцизмів згаданого періоду в українській мові. Англіїзми ми розділили на 12 груп.

До першої групи віднесено власне англіцизми (ВА), тобто такі запозичення, що позначають поняття власне англійської мови. Це слова типу спорт, баскетбол, бойскаут, грейпфрут, кеб та багато інших.

До другої групи належать англіцизми, що походять з класичних мов – старогрецької або латинської (А ← Кл М). Це такі лексичні одиниці, як комп'ютер, субмарина, еспандер, діелектрики, офіс тощо.

До третьої групи відносимо запозичення, які у своєму складі мають англіцизми та компонент з класичної мови або навпаки – А+ Кл М (Кл М + А). Це переважно поняття типу конгресмен (елемент конгрес латинського походження), та map – англійського), сканограма (англійський компонент scan і грецький – грама).

До четвертої групи належать запозичення – антропоніми (ЗАнтр), тобто ті, що походять від прізвища вченого. Це, звичайно, такі лексеми, як дарвінізм, ват, гайморит, мальтузіанство, берчизм, фарад та інші.

П'ята група представлена запозиченнями – топонімами (ЗТоп), тобто такими, що походять від назви місцевості. Сюди належать такі лексичні одиниці, як девон, гінея, кімберліт, чарльстон, бостон, Уолл-Стріт тощо.

До шостої групи ми віднесли англіцизми, які походять з інших мов, не класичних – з французької, іспанської, алгонкінської, індійських мов тощо (А ← ІМ). Наприклад, слово тобоган (toboggan) бере свій початок з алгонкінської мови, кенгуру (kangaroo) – з австралійських мов, веранда (veranda) – з індійських.

Сьому групу представляють запозичення, що потрапили до української мови паралельно з англійської та іншої мови (А, ІМ). Приміром, лексема тент (tent) прийшла до нашої мови з голландської та з англійської, інвестувати – з англійської і з німецької, бастард – з англійської, німецької та італійської, антилопа – з французької і англійської.

Восьму групу становлять ті ж запозичення з англійської та іншої мови, що походять з класичних мов (А, ІМ ← Кл М). Скажімо, слово вердикт (verdict), що прийшло до української з англійської і французької мов, своїм корінням сягає латини – ver dictum «вірно сказане». Лексема каустика, що потрапила до нашої мови з німецької, французької та англійської, бере свій початок з грецької мови – каустикос «запалюючий», «горючий».

У дев'ятій групі, куди входять ті ж запозичення з англійської та інших мов, що походять з інших (не класичних) мов (А, ІМ ← ІМ), знаходимо лише одну лексему ондатра (англ., франц., ondatra, з алгонкінської).

Десята група являє собою такі запозичення, до структури яких входять два компоненти, один з яких англійського походження, а другий походить з іншої мови та навпаки – А + ІМ (ІМ + А). У слові лорд-мер (lord mayor) компонент лорд має англійське коріння, мер – французьке, у слові газойль елемент газ голландського походження, а ойль – англійського.

В одинадцятій групі ми виокремили запозичення, що мають джерело у галузі художньої культури (ЗЛіт) – кварки (з роману ірландського письменника Дж. Джойса «Поминок по Фінегану»), памфлет (від назви популярної комедії XII ст. «Памфіліус»), ліліпут – («Мандри Гулівера» Дж. Свіфта).

До останньої, дванадцятої, групи ми віднесли лексичну одиницю волапук – штучне утворення від англійських слів world «світ» та speak «розмовляти» (Шт Сл ← А), що позначає штучну міжнародну мову, яку створив Й. Шлеєр 1880 року.

Етимологічно – структурні результати дослідження англійських запозичень подаємо у такій таблиці:

Номер групи	Група запозичень	Всього лексичних одиниць	У %
1	ВА	652	60
2	А← Кл М	126	11,6
3	А + Кл М(Кл М+А)	96	8,8
4	ЗАнтр	71	6,5
5	ЗТоп	25	2,3
6	А ← ІМ	44	4
7	А, ІМ	40	3,7
8	А, ІМ ←КлМ	15	1,4
9	А, ІМ ←ІМ	1	0,09
10	А + ІМ (ІМ +А)	12	1,1
11	ЗЛіт	3	0,28
12	Шт Сл ← А	1	0,09
Разом		1 086	100

Ми також зробили спробу прокласифікувати англійські запозичення з погляду семантики за галузями людської діяльності. Хоча це було досить не легкою справою, бо, як показують дослідження, деякі поняття важко віднести до тієї чи іншої сфери [2]. Полісемантичні слова ми віднесли до певної галузі, опираючись на первісне або найуживаніше значення конкретного поняття.

№	Сфера людської діяльності	Кількість англіцизмів	У %
1	Психологія	8	0,7
2	Філологія	16	1,47
3	Філософія	2	0,18

4	Релігієзнавство	4	0,37
5	Право	12	1,1
6	Педагогіка	2	0,18
7	Суспільні відносини	127	11,6
8	Спорт	126	11,6
9	Дозвілля	14	1,3
10	Фінанси	18	1,65
11	Економіка	33	3,0
12	Міжнародні відносини	5	0,46
13	Побут (одяг, кулінарія)	45	4,14
14	Культура мистецтво і	58	5,34
15	Журналістика	3	0,28
16	Історія	29	2,67
17	Промисловість	39	3,6
18	Транспорт	19	1,5
19	Зв'язок	9	0,83
20	Інформатика	16	1,47
21	Техніка	81	7,47
22	Сільське господарство	9	0,83
23	Біологія	64	5,9
24	Медицина	15	1,38
25	Хімія	60	5,52
26	Фізика	73	6,72
27	Геологія географія і	29	2,67
28	Друкарство	18	1,65
29	Фотосправа	1	0,09
30	Мореплавство	97	8,93
31	Будівництво, архітектура	10	0,92
32	Екологія	22	1,8
33	Астрономія	3	0,28
34	Військова справа	22	2,67
35	Авіація	4	0,37
36	Математика	13	2,85
Разом		1 086	100

Як свідчать результати дослідження, найуживанішими англійськими запозиченнями в

українській мові у XIX - XX ст. є лексеми у сферах суспільних відносин, спорту та судноплавства, що закономірно відбиває значну світову роль Великобританії у цих галузях. Друга за кількістю група запозичень – у галузях техніки, фізики, біології, хімії, культури і мистецтва. Найменше лексичних одиниць англійського походження виявлено у спеціальних галузях: фотографії, філософії, педагогіки, журналістики, астрономії.

На наш погляд, проведенне дослідження може знадобитися для укладання Словника англійських запозичень в українській літературній мові XIX - XX ст., для подальших досліджень функціонування англіцизмів у текстах публіцистики та художньої прози зазначеного періоду, для розподілу термінів англійського походження у курсах навчальних дисциплін загальноосвітньої та вищої шкіл.

Ми зробили лише перший крок у дослідження англійських запозичень в українській мові. Попереду – ще багато роботи. З отриманням Україною незалежності англіцизми все частіше проникають до нашої мови. Серед них – хіт, кілер, бігборд, кетчуп, ноутбук, піар, пейнтбол, промоутер, дефолт, фітнес, пілінг, сайдинг, спічмейкер та багато-багато інших [1, с. 4]. Отож, подальші дослідження мусять бути пов'язані з виявленням та глибоким аналізом слів англійського походження в сучасній українській літературній мові, з особливостями функціонування англійських запозичень в українських засобах масової інформації та в художній літературі – як класичній, так і сучасній.

Відтак, вважаємо, що українська мова, запозичуючи іншомовні слова, не втратила свого „обличчя”; вона залишилась мовою слов'янської групи разом з усіма характерними рисами, які не полишали її протягом усіх періодів її розвитку. Ті зміни, яких вона зазнала в зв'язку з запозиченнями, зокрема, англійськими, лише збагатили її словниковий запас і розширили можливості діалогу мов – діалогу культур.

1. Морозов С. М. Словник іншомовних слів / С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К.: Наукова думка, 2000. – 680 с. 2. Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови / М. І. Мостовий. – Харків: Основа, 1993. – 256 с. 3. Словник іншомовних слів [за ред. О. С. Мельничука]. – К.: Українська Радянська Енциклопедія, 1985. – 968 с. 4. Ярошенко М. І. Англійські запозичення в українській мові / М. І. Ярошенко. – Мелітополь, 2012. – 36 с.